

Edgar de Bruin

Dankwoord bij de aanvaarding van de Aleida Schot-prijs 2007

Edgar de Bruin (1958) werd al als middelbare scholier tijdens een reis achter het IJzeren Gordijn gegrepen door de Tsjechische cultuur. Na een studie Tsjechisch ontwikkelde hij zich tot vertaler en literair agent – met Madla Hübllová runt hij het literair agentschap Pluh. Hij vertaalde bijna 50 romans en daarnaast ook korte verhalen, toneel en poëzie. Hij introduceerde schrijvers als Petra Hůlová, Jáchym Topol, Patrik Ouředník, Markéta Pilatová en Marek Šindelka in Nederland. Voor uitgeverij Voetnoot deed hij de redactie van de Moldaviet-serie, een reeks klassieke en moderne pareltjes, ‘opgedoken uit de Moldau’. Ook doceerde hij aan de Vertalersvakschool Amsterdam. In 2015 ontving hij de Letterenfonds Vertaalprijs.

Dankwoord bij de aanvaarding van de Aleida Schot-prijs 2007

Dames en heren,

Ik voel me vereerd door de toekenning van de Aleida Schot-prijs en wil dan ook graag daarvoor mijn dank uitspreken aan de jury en de Aleida Schot Stichting. Ik beschouw deze prijs tevens als een eerbetoon aan de Tsjechische literatuur in het algemeen en aan het werk van Jáchym Topol in het bijzonder.

Het is – na tweeëntwintig jaar – de tweede keer dat deze prijs aan een vertaler van Tsjechische literatuur wordt toegekend. In 1985 werd Kees Mercks onderscheiden, en ik ben er trots op om hier en nu letterlijk in zijn voetsporen te mogen treden, maar ik wil hem ook vooral noemen als mijn vroegere docent die een belangrijke rol heeft gespeeld in mijn loopbaan als literair vertaler.

Het was namelijk Kees die in 1987, kort na mijn studie Tsjechische taal- en letterkunde aan de UVA, mij en twee van mijn medestudenten aanbood om gezamenlijk, onder zijn auspiciën, de roman van Josef Škvorecký *Ingenieur van de menselijke ziel* te vertalen. Voor ons een ware vuurdoop, niet alleen door de omvang van het boek, maar ook door de variatie in stijl en register. Het Tsjechisch staat bekend (of misschien kunnen we zeggen ‘is berucht’) om de kloof tussen de geschreven en de gesproken taal die dwars door alle sociale lagen loopt: zelfs een hoogopgeleide Tsjech spreekt in het dagelijkse leven geen ‘Algemeen Beschaafd Tsjechisch’. Dit verschijnsel is ook in de literatuur doorgedrongen en Josef Škvorecký is een van de belangrijke pioniers van de verrijking van de literaire taal met verschillende andere soorten Tsjechisch: zo staat in voornoemde roman het volksmeisje Nadja, dat een Oost-Boheems dialect spreekt, naast Tsjecho-Amerikanen die een eigen ‘Tsjecho-Amerikaans’ hebben ontwikkeld en middelbare scholieren die een eigen jongerentaal spreken – maar dan een variant uit de jaren veertig. Daarnaast komen er brieven in voor van ‘gewone mensen’ die een onbeholpen schrijftaal hanteren, doorspekt met spreektaalige passages vol grammaticale fouten etc.

De worsteling met al deze nuances – eerst bij het vertalen, later in discussies met redacteuren die over het algemeen een houding hebben van: ‘het is niet onze taak om het Nederlands d.m.v. vertalingen te vernieuwen’ – is voor elke vertaler uit het Tsjechisch bekend. Ik zie het als een uitdaging en ik kies – misschien onbewust – sindsdien vaak voor auteurs, die in het Tsjechisch graag gebruik maken van de mogelijkheden die de taal biedt om ook schriftelijk verschillende afwijkingen van de norm weer te geven. Sinds Škvorecký is deze ontwikkeling in de Tsjechische literatuur doorgegaan. Een schrijver als Michal Viewegh heeft de lijn van geestige, natuurlijke dialogen doorgetrokken en auteurs als Jáchym Topol en Petra Hůlová beperken zich niet meer tot spreektaalige elementen in dialogen, maar laten hun eigen literaire taal beïnvloeden door het gesproken Tsjechisch. Ik ervaar het vertalen van hun boeken als een avontuurlijke zoektocht: het spelen met de taal, het creatieve aspect, het opzoeken van de grenzen in het geschreven Nederlands – dat maakt, gepaard

uiteraard aan een grote affiniteit met de auteurs en hun werk zelf, het vertalen voor mij juist leuk.

Waarin onderscheidt een gemiddelde vertaler uit het Tsjechisch zich van zijn collega's? Door de bovengemiddelde betrokkenheid. In tegenstelling tot andere (grotere) talen kunnen we namelijk niet verwachten dat de uitgevers zelf met opdrachten komen. Ook in verband met mijn activiteiten als literair agent voor een aantal Tsjechische schrijvers merk ik dat bohemisten in alle landen zich actief moeten inzetten, willen ze een Tsjechisch boek in hun taal vertalen. We benaderen zelf uitgevers en wijzen hen op interessante auteurs en titels, we schrijven leesrapporten, vertalen fragmenten – dat alles zonder enige zekerheid dat het daadwerkelijk tot een uitgave zal leiden. Ik heb zelfs een paar keer meegemaakt dat een vertaling die ik volgens het contract had voltooid en ingeleverd, uiteindelijk niet werd gepubliceerd, omdat de uitgever de verkoopcijfers van de voorgaande titels van de auteur bij nader inzien te laag vond. Kortom, je moet ook tegen een stootje kunnen, en na in de loop der jaren diverse vertalers Tsjechisch uit andere landen te hebben leren kennen, is mijn conclusie duidelijk: we zijn allemaal een beetje gek.

Dat geldt dubbel voor de vertalers van Jáchym Topol. Jáchym vindt het belangrijk om zijn vertalers persoonlijk te kennen. Zijn houding is: 'Je moet mijn boek niet vertalen, je moet mijn verhaal in je eigen taal navertellen'. Dat betekent voor hem dat de vertaler een soort van geestverwant van hem moet zijn, 'zijn type', niet iemand die per se zijn levenshouding deelt, maar die in ieder geval wel moet aanvoelen. De manier voor Jáchym om daarachter te komen is om met de kandidaat-vertaler naar de kroeg te gaan. Zijn vertalers worden daar onderdeel van een bont gezelschap (schrijvers, recensenten, uitgevers, filmmakers etc.) die op informele basis (in de kroeg) met elkaar omgaan en elkaar inspireren. En de vertalers vormen zelf dan ook een soort 'gilde' – lijsten met probleemgevallen of fouten worden gezamenlijk aangevuld en aan 'nieuwkomers' verstuurd onder het motto: waarom Jáchym met steeds dezelfde vragen lastigvallen, als we het onder elkaar kunnen oplossen?

Mijn betrokkenheid bij de roman *Spoelen met teerzeep* ging nog verder. Kees Mercks maakte me namelijk op attent op de mogelijkheid om een Tsjechische schrijver voor te dragen voor de positie van 'writer-in-residence' op het NIAS te Wassenaar, en opperde dat dat misschien iets voor Jáchym zou zijn. Ik wist dat Jáchym al lange tijd met dit boek in zijn hoofd rondliep en een verblijf op het NIAS zou hem dus de benodigde rust geven om het daadwerkelijk op papier te zetten. Ik was als vertaler bevoorrecht door van zo dichtbij te kunnen volgen hoe het boek in 2004 ontstond. Ik kreeg verschillende versies te lezen en Jáchym gebruikte mij als een klankbord voor zijn twijfels en bij het zoeken naar oplossingen en alternatieven. Dat gebeurde voor een deel per e-mail, voor een deel, en bij voorkeur, in de kroeg. Na zijn terugkeer naar Praag kreeg ik op een gegeven moment nog een dringend telefoontje van hem: hij had per ongeluk een oude versie bij de uitgeverij ingeleverd en was de definitieve versie kwijt. Had ik die toevallig bewaard? Wel, zoals het een betrokken vertaler betaamt, had ik die gelukkig nog wel in mijn computer staan. Dus in het

speciale geval van deze roman heb ik er eigenlijk letterlijk zelf voor gezorgd dat er iets te vertalen viel.

Het hoeft tot slot dan ook geen verder betoog dat ik er bijzonder mee ingenomen ben dat juist de vertaling van dit boek nu wordt bekroond.